

КОМПЕТЕНТІСТНА МОДЕЛЬ ФАХІВЦІВ ОРГАНІВ ДОСУДОВОГО СЛІДСТВА

Останнім часом у наукових працях часто зустрічається термін «компетентісно-орієнтований підхід». Це пов'язано із реформуваннями, які відбуваються у галузі освіти. Компетентістний підхід до підготовки фахівців у вищих навчальних закладах, полягає в розвитку та набутті студентами (курсантами, слухачами) набору ключових компетентностей, які сприятимуть їхній успішній адаптації в суспільстві.

Актуальність теми зумовлена потребою держави у висококваліфікованих професіоналах своєї справи. Тобто, особа яка отримала вищу освіту із сукупністю теоретичних та практичних надбань повинна безболісно вливатись у професійну діяльність. У таких умовах велика кількість питань професіоналізму залежить від компетентності.

Компетентність розглядається вченими через призму «ключових компетентностей» та її видів, як зазначається в наукових працях видатних вітчизняних та зарубіжних вчених, зокрема О.Є. Антонова, Т.Б. Волобуєвої, П.П. Горностая, О.С. Губаревої, Е.Д. Днепрова, О.А. Дубасенюка, І.А. Зімньої, В. Кальнея, О.І. Мартинюка, І.Н. Медведєва, О.В. Овчарук, С.В. Панькова, О.І. Пометуна, Дж. Равена, Т.В. Семенюк, О.І. Солов'єва, Р. Уайта, Н. Хомського, В. Хутмаєра, А.В. Хуторського, М.А. Чошанова, С. Шишова, В.Д. Щадрикова та ін.

Компетентістний підхід формування фахівців передбачає сукупність вимог, які до нього пред'являються. Нажаль, на теоретичному та практичному рівні відсутня чітка регламентація особливостей, як особистісного, так і професійного характеру, які повинні бути притаманні працівникові органів досудового слідства, з метою їхньої професійної відповідності.

Метою статті є узагальнення існуючого стану наукової розробки сутності компетентності та побудові компетентістної моделі слідчого.

Для досягнення поставленої мети в роботі вирішуються наступні завдання:

- 1) Розглянути стан наукової розробки термінів «компетенція» та «компетентність» та визначити їх різницю.
- 2) Встановити єдині зразки до вивчення ключових компетентностей та їх видів.
- 3) Визначити перелік ключових компетентностей слідчого, як модель розвитку висококваліфікованого фахівця.

При вивченні сутності та змісту компетентності, ми з'ясували, що «компетентність» пов'язана із «компетенцією». Існують різні підходи до їх розуміння: 1) вони розглядаються як однакові значення; 2) розглядаються як синоніми; 3) розглядаються як різні категорії. На нашу думку, більш доцільним є третій підхід, оскільки «компетенція» передбачає загальні вимоги до певної посади (об'єктивний фактор), а «компетентність» – певні знання, уміння, навички, досвід у виконанні цих вимог (суб'єктивний фактор). Відповідно, компетентність є похідною від компетенції, спочатку встановлюються кваліфікаційні вимоги, а лише тоді відбувається їх безпосереднє виконання.

Кожен автор сам обґрунтовує їх складові, тож відбувається плутанина в сутності цих категорій, оскільки одні й ті ж самі змістовні елементи автори відносять як до видів, так і до ключових компетентностей. Тому, ми пропонуємо розмежовувати зазначені терміни з метою чіткої регламентації їх змісту і відповідної їх класифікації.

Ми вважаємо, що складові елементи ключових компетентностей слід розглядати крізь категорії «вид» та «тип». Тип – це загальний елемент, який складається із складових – видів. Відповідно до цього варто співвіднести: ключові компетентності – як типи, а види ключових компетентностей – як їх складові, і відповідно складові виду – як підвиди. Надалі, характеризуючи ключові компетентності, ми будемо їх розглядати через призму типу, а їх складові через – види і підвиди. Необхідно зазначити, що деякі автори розглядають види компетентності або окремо, або як складові типу ключових компетентностей.

При характеристиці посади слідчого, звичай необхідно враховувати всі особливості зазначеної професії з метою пред'явлення вимог до виконання обов'язків. Проаналізувавши літературні джерела, ми підтримуємо погляд І.А. Зімньої та виділяємо компетентістну модель фахівця ОВС, яку поділяємо на наступні типи ключових компетентностей: особистісну, професійну та соціально-психологічну, які складаються з певних видів (див. рис.1).

Особистісна ключова компетентність становить компонент розвитку особи без якого не може існувати та розвиватись професіоналізм працівника, дана компетентність пов'язана із ставленням особи до самої себе. Це базис розвитку індивідуальності, на який поступово накладаються професійні знання, уміння та здібності особи. Тож вона повинна мати адекватне уявлення про власні можливості, у разі необхідності їх розвивати та вдосконалювати.

Слідчий, як представник держави, вимагає від учасників кримінального процесу певної лінії поведінки, але, у свою чергу, він повинен володіти власними здібностями, належним здоров'ям і бути висококультурною особистістю, для того, щоб координувати діями інших. Тому, особистісну ключову компетентність ми поділяємо на наступні види: здоров'яощадлива компетентність, аутокомпетентність та загальнокультурна компетентність.

Здоров'яощадлива компетентність – це спроможність слідчого до продуктивної діяльності, з мінімальними втратами для фізичного, психічного та духовного здоров'я, яка реалізовується завдяки сукупності знань про гігієнічні норми, правила та вмінь безпечної поведінки.

Аутокомпетентність – це здатність слідчого адекватно оцінювати власні особистісні якості та вчинки, на основі знань (про засоби професійного самовдосконалення) та вмінь (адекватно усвідомлювати власні професійні можливості, володіти собою, саморегуляції та самовладання тощо).

Загальнокультурна компетентність – спроможність слідчого взаємодіяти з соціумом в умовах полікультурного суспільства, керуючись знаннями та вмінями національних та загальнолюдських духовних цінностей.

Отже, особистісна компетентність визначає розвиток людини як повноцінного члена держави, який повинен вміти забезпечувати власний фізичний, духовний та культурний розвиток. Оскільки слідчий знаходиться в постійному колі суспільних відносин, він повинен бути взірцем щодо власних життєвих позицій, особистісного відношення до держави, культури тощо.

Слідча діяльність відноситься до діяльності «людина-людина», тому вагомим постає питання взаємодії працівника міліції із соціумом і тими мікро- та макрогрупами, в яких він перебуває повсякденно. Тому окремим типом ключових компетентностей ми розглядаємо *соціально-психологічну ключову компетентність*, тобто взаємовідносини слідчого із навколишніми, вміння орієнтуватися в колі сучасних правовідносин, знаходити правомірні психологічні прийоми спілкування, з метою отримання необхідної інформації.

Рис. 1. *Ключові компетентності слідчого за типами й видами*

-

Соціально-психологічна ключова компетентність складається із цілого ряду вимог які, повинні бути притаманні слідчому, вони виявляються в комунікативній, політичній та громадянській компетентності.

Комунікативна компетентність визначає знання слідчого психологічних особливостей спілкування із учасниками кримінального процесу та вмінням налагоджувати міжособистісний контакт, які забезпечують його спроможність до виявлення необхідної інформації по справі.

Політична компетентність – це спроможність до усвідомлення себе в політичній системі держави, крізь сукупність знань історико-політичних аспектів, що передаються із покоління в покоління та вмінь формувати власну думку щодо прихильностей до тієї чи іншої політичної сили й об’єктивно оцінювати формування політикуму, сучасних основних політичних течій і традицій, політичний стан у країні.

Громадянська компетентність – здатність слідчого активно, відповідально й ефективно реалізовувати громадянські права та обов’язки, які обумовлюються сукупністю її знань, умінь, переконань щодо усвідомлення власного місця в

суспільстві та відповідальність перед співвітчизниками.

Таким чином, формування ключових компетентостей фахівця досудового слідства безумовно пов'язане із соціально-психологічною ключовою компетентністю. Для того, щоб працівник дійсно був професіоналом своєї справи всі типи ключових компетентностей повинні бути притаманні йому. Так, О.Г. Малая [1], Н.В. Гарашкіна [2], стверджують, що становлення соціальної компетентності особистості неможливе поза формуванням її як фахівця-професіонала. Ми вважаємо, що соціально-психологічна компетентність безпосередньо пов'язана з професійною компетентністю, оскільки обумовлює обізнаність особистості в сучасних тенденціях розвитку соціуму і на основі цього формуються професійні здібності.

Професійна ключова компетентність пов'язана зі здатністю особистості до виконання професійних обов'язків, готовності до конкретного виду діяльності, професійною майстерністю. Колектив авторів О.А. Дубасенюк, Т.В. Семенюк, О.С. Антонова [3] визначають, що професійна компетентність – це наявний, результативний рівень підготовленості фахівця, який виявляється в опануванні професією, у досвіді. Професійна компетентність визначається як якісна характеристика ступеня оволодіння майбутнім слідчим своєю професійною діяльністю. Вона передбачає усвідомлення своїх прагнень до даної діяльності, уявлень про свою соціальну роль, оцінку своїх особистісних рис та якостей як майбутнього фахівця, співвіднесення результатів цієї оцінки з об'єктивними вимогами до діяльності, регулювання на цій основі свого професійного становлення, зростання, самовдосконалення.

Професійну ключову компетентність, у свою чергу, ми поділяємо на наступні види: правова, економічна, методична, творча, тактико-спеціальна та рольова компетентність.

Основний базис формування професійної ключової компетентності фахівця органів досудового слідства, створює правова компетентність. Правова компетентність фахівця ОВС, як і будь-якого громадянина, передбачає його спроможність на основі набутих знань, умінь дотримуватися соціально-правових норм і правил поведінки, які встановлюються або санкціонуються державою.

Слідчий при виконанні функціональних обов'язків повинен знати правове поле та керуватись ним, цим визначається правова компетентність. Оскільки при провадженні слідчих дій йому необхідно оперувати окремими конкретними знаннями та вміннями, то правову компетентність ми поділяємо на наступні підвиди:

- пізнавальна компетентність (спроможність до пізнавальної активності на основі знань про порядок провадження слідчих дій та вмінь аналізувати, узагальнювати інформацію);
- організаційна компетентність (спроможність до організації процесу слідчих дій по розкриттю кримінальних справ, координації заходів щодо інших учасників кримінального процесу, яка забезпечується знаннями та вміннями організаторських та лідерських якостей);
- комунікативно-перцептивна компетентність (здатність слідчого до сприйняття у спілкуванні із учасниками кримінального процесу необхідної інформації, яка має значення для справи, на основі знань психологічних особливостей комунікації і вмінь бути спостережливим, володіти технікою комунікативної поведінки тощо);
- інформаційна компетентність (здатність орієнтуватися в інформаційному потоці, яка забезпечується знаннями та вміннями знаходити і систематизувати різні джерела інформації за певним критерієм, використовувати раціональні способи здобуття, перетворення, систематизації і зберігання інформації);
- конструктивна компетентність (знання та вміння щодо розумової та аналітичної діяльності слідчого, які забезпечуються спроможністю до осмислення доцільності потрібної інформації та відтворення ситуації, яка існувала на момент скоєння злочину);
- пошукова компетентність (спроможність слідчого до відокремлення з навколишнього середовища криміналістичної важливої інформації (слідів злочинця, потерпілого, зброї, засобів злочину і т. ін.) на основі знань та вмінь вимог кримінально процесуального законодавства);
- засвідчувальна компетентність (спроможності на основі знань та вмінь до офіційного закріплення документів і надання їм процесуальної форми відповідно до законодавства України.);
- екстремальна компетентність (знання та вміння щодо застосування та використання засобів для захисту життя й здоров'я, які є підґрунтям до спроможності слідчого швидко прийняти рішення у несприятливих умовах).

Економічна компетентність обумовлена знаннями закономірностей і принципів професійного розвитку, що дає змогу раціонально використовувати матеріальні, фінансові та людські ресурси.

Методична компетентність слідчого пов'язана із здатністю до самостійного розв'язування проблеми та організувати свою роботу, на основі знань різноманітних прийомів та методів організації та вмінь застосовувати їх у процесі розгляду кримінальних справ.

Творча компетентність – це спроможність слідчого до індивідуального підходу при розв'язанні кожної кримінальної справи на основі знань нових методів вивчення особливостей поведінки особи в тій чи іншій ситуації та вмінь більш абстрактно та глобально мислити, виходячи за межі встановлених стереотипів.

Рольова компетентність – це здатність слідчого оперативно володіти своїми життєвими ролями, виступати повноправним суб'єктом цих ролей, яка забезпечується вмінням будувати лінію поведінки і варіювати певними ролями в залежності від життєвої ситуації.

Тактико-стратегічна компетентність – знання тактичних прийомів при розслідуванні кримінальної справи, провадженні слідчих дій, знання методів їх застосування, уміння їх реалізувати та спроможність слідчого до стратегічної побудови майбутніх дій.

Професійна ключова повинна бути притаманна слідчому, вона і визначає успіх у трудовій діяльності. Якщо слідчий буде знати та вміти виконувати положення кожного елементу професійної ключової компетентності – він буде спроможний до виконання функціональних обов'язків належним чином, самовдосконалення.

Таким чином, нами були розглянуті теоретичні аспекти компетентності; запропонований єдиний зразок класифікації ключових компетентностей (особистісна, соціально-психологічна, професійна); їх типи, види, підвиди; сформована компетентнісна модель слідчого. Запропоновані нами ключові компетентності ми розглядаємо, як взаємозалежні, взаємодоповнюючі та взаємопов'язані. Підготовка фахівців досудового слідства в компетентнісно-спрямованому

напрямку посприяє підвищенню іміджу та авторитету міліції, а також розвитку професійної майстерності.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Малая О.Г.* Развитие социальной компетентности личности в условиях корпоративной культуры. – Автореферат дис. ... канд. психол. наук. – М., 2005. – 23 с. (С.15).
2. *Гарашикина Н.* Диагностика профессиональной компетентности. //Социальная педагогика. – 2003. – №4. – С. 82.
3. *Дубасенюк О.А., Семенюк Т.В., Антонова О.С.* Професійна підготовка майбутнього вчителя до педагогічної діяльності: Монографія. – Житомир: Житомирський держ. пед. ун-т, 2003. – 192 с.

Подано до редакції 09.02.09

РЕЗЮМЕ

У статті пропонується єдиний зразок класифікації ключових компетентностей (особистісна, соціально-психологічна, професійна); їх типи, види, підвиди; сформована компетентнісна модель слідчого.

РЕЗЮМЕ

В статье предлагается единый образец классификации ключевых компетентностей (личностная, социально-психологическая, профессиональная); их типы, виды, подвиды; сформирована компетентностная модель следователя.

SUMMARY

The article suggests a model of classifying key competences (personal, social, psychological, professional ones), their types and subtypes; presents a built up model of an investigator.

Ключові слова: компетенція, компетентність, ключові компетентності, особистісна, соціально-психологічна, професійна компетентність.

Ключевые слова: компетенция, компетентность, ключевые компетентности, личностная, социально-психологическая, профессиональная компетентность.

Keywords: competence, competentness, key competences, personal, social, psychological, professional competences.

Науковий керівник: начальник кафедри, к.психол. н. О.М. Цільмак.
